

Громадська служба соціальної адаптації

Ні для кого не таємниця, що життя сучасної молоді є складним і незахищеним. Соціальна пасивність, низький рівень життя, правова неграмотність та багато інших соціально-побутових проблем деформують і без того складні сімейно-шлюбні й особистісні стосунки, негативно впливають на поведінку молоді, руйнують її ідеали, спричиняючи зростання злочинності та правопорушень. Саме це зумовило розробку концепції і впровадження з січня 2005 року моделі Громадської служби соціальної адаптації для неповнолітніх, засуджених до альтернативних видів покарання в м. Тернополі, у партнерстві з міською громадською організацією "Підлітковий дім", управлінням Державного департаменту України з питань виконання покарань у Тернопільській області та Тернопільським міським відділом кримінально-виконавчої інспекції.

Метою діяльності Служби є підвищення рівня соціальної та правової освіченості підлітків м.Тернополя, засуджених до альтернативних видів покарань, шляхом переорієнтації їх девіантної поведінки на незлочинну та вироблення в них позитивної життєвої позиції, почуття захищеності й залучення до життя громади.

У Громадській службі соціальної адаптації для підлітків, засуджених до альтернативних видів покарань, проводилися регулярні заняття з інтегративних курсів "Культура життєвого самовизначення" та "Практичне право для неповнолітніх", бесіди, лекції, надавались індивідуальні та групові консультації. Знання, вміння і навички, які отримали неповнолітні, в майбутньому допоможуть їм адаптуватися до різноманітних життєвих ситуацій, навчитись адекватно поводитися, будувати взаємини з протилежною статтю, орієнтуватись у соціально-побутових відносинах. Не менш важливою є така елементарна, на думку дорослих, інформація стосовно того, як і де одержати паспорт, оформити шлюбні відносини, як вступити у права спадкоємця тощо. Досвід, який отримали підлітки у Громадській службі соціальної адаптації, допоможе створити альтернативу тому способу життя, який вони вели. Надання інформації щодо базових навичок соціальної компетентності та практичного права є важливим етапом формування відповідальної участі цієї цільової групи молоді у діяльності громади, в конфлікті з якою вона перебуває. Здатність молоді розібратися в тому, що є повсякденним, але водночас досить

42

складним (у законах, правилах, формуванні філософії свободи і людської гідності), є життєво важливим, визначальним чинником для її подальших кроків.

Запровадження цієї програми дозволить встановити правила, відповідно до яких будь-яку суспільну проблему належить розв'язувати тільки шляхом взаємної згоди і поваги до інтересів інших членів громади.

Для інспекторів, які безпосередньо працюють із такими підлітками, були проведені заняття на тему "Правові аспекти роботи з неповнолітніми засудженими", "Вікові особливості підліткового віку", "Психологія насильницької та необережної злочинності", "Особистість неповнолітніх правопорушників: психологічний аспект", надані консультації. На прохання працівників кримінальної інспекції проводились індивідуальні заняття з неповнолітніми, які порушували дисципліну, поводитися агресивно у ставленні до інспекторів, не відвідували занять у школі і, що найгірше, скоювали повторні правопорушення.

У Громадській службі соціальної адаптації за час реалізації проекту було надано соціальні послуги майже 50 неповнолітнім, до яких застосовано альтернативні види покарань. До речі, саме це надало можливість впливати на процес перевиховання, не руйнуючи родинні та суспільно важливі зв'язки.

Не слід забувати, що зміни, які відбуваються в суспільстві, торкаються усіх груп населення. Дорослі, зважаючи на свій досвід виживання, ще якось можуть балансувати на межі "можна" і "треба", а для неповнолітніх ці зміни сприймаються як уседозволеність. Складне життя та пасивне ставлення суспільства до проблем молоді призводять до зростання підліткової злочинності, зловживання алкоголем і наркотиками, повторних правопорушень. Відомо, що суспільство завжди вело активну боротьбу з правопорушниками, застосовуючи проти них методи примусового "перевиховання", ізоляції та посилюючи соціальний контроль. Однак справа в тому, що засудження неповнолітніх до позбавлення волі не завжди давало і дає бажаний результат: хтось виправляється, а хтось поповнює ряди злочинців і з підліткової виховної колонії переходить на дорослу "зону". Вчорашні діти – сьогоднішні правопорушники боляче переживають процес зміни свого статусу з підлітка-громадянина на підлітка-злочинця. Можливо, хтось із них хотів привернути до себе увагу батьків чи однолітків або просто вирішив "невдало пожартувати", не думаючи про наслідки. А в підсумку для таких підлітків позбавлення волі буде важким і не завжди потрібним випробуванням. Отже, дуже важливим є той факт, що віднедавна до неповнолітніх, які скоїли

неважкі злочини, застосовують альтернативні види покарання, що не ведуть до позбавлення волі. Неповнолітнім, які перебувають у конфлікті з законом, окрім інформації, яка допоможе орієнтуватись у життєвих ситуаціях, конче необхідна допомога професійних психологів і соціальних працівників. Більшість підлітків, з якими проводилися заняття в Громадській службі соціальної адаптації, виходять із неповних і неблагополучних сімей. Є й такі, в яких батьки перебувають на заробітках за кордоном, а вихованням цих дітей займаються родичі або сусіди. Всі вони складають так звану групу ризику, в деякого є повторні умовні судимості. Основна проблема цих неповнолітніх - невміння ухвалювати розумні самостійні рішення, брак знань про можливі неконфліктні та незлочинні шляхи виходу з критичних ситуацій. В основному, ці діти залежать від рішень, які їм нав'язують інші (старші діти, батьки, вчителі, працівники правоохоронних органів). А якщо такі неповнолітні відчують себе насправді самостійними, відповідальними та потрібними, то і ставлення громади до них докорінно зміниться. З іншого боку, ці діти почуватимуться повноцінними членами своєї громади. А метою занять із ними є якраз вироблення навичок ухвалення власних рішень, уміння відповідати за свої вчинки перед собою та перед іншими.

Реалізація даної моделі є ефективною, оскільки надається безпосередня допомога підліткам, засудженим до альтернативних видів покарань. Це дає змогу неповнолітнім усвідомити свої помилки та спробувати змінити своє життя на краще. В Громадській службі соціальної адаптації ці підлітки змогли отримати безплатну допомогу психологів, необхідну інформацію стосовно життєвого самовизначення та елементарні правові знання. Якщо на початку функціонування моделі були певні сумніви щодо її перспективності, то зараз зрозуміло, що запропонована модель організації взаємодії з неповнолітніми відповідає особливостям соціальної ситуації, в яку вони потрапили, їхнім віковим запитам стосовно подальших життєвих перспектив. Працівники кримінально-виконавчої інспекції, які працюють безпосередньо з неповнолітніми на базі територіальної громади, зазначають, що навіть за такий короткий термін у неповнолітніх спостерігаються позитивні зрушення на рівні особистості: вони стали більш упевнені, відкриті для спілкування, відповідальніші. Безумовно, це лише проміжні результати, які потребують ґрунтовного дослідження та аналізу, однак проведені заняття вкрай необхідні і неповнолітнім, і працівникам, які здійснюють їх супровід.

Специфіка роботи з засудженими неповнолітніми охоплює співпрацю з державними організаціями та органами місцевої влади.

Тому за час роботи, що здійснювалася за розробленою моделлю, налагоджено тісне співробітництво з Тернопільським управлінням Департаменту з питань виконання покарань, Тернопільським міжрайонним відділом кримінально-виконавчої інспекції й Тернопільським міським центром соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді. В 2005 році було укладено тристоронню угоду з Тернопільським управлінням Департаменту з питань виконання покарань і Тернопільським міським центром соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді; в січні 2006 року укладено угоду з Тернопільським міжрайонним відділом кримінально-виконавчої інспекції. Угоди передбачають співпрацю в галузі соціальної роботи з неповнолітніми, засудженими до альтернативних видів покарань, а саме: організаційну та методичну підтримку, проведення занять із неповнолітніми та працівниками цих організацій, участь у семінарах, тренінгах, проведення спільних заходів ("круглі столи", наради тощо).

Враховуючи єдине нормативно-правове поле, яким керуються служби, що працюють із неповнолітніми, котрі перебувають у конфлікті з законом, досвід, отриманий в рамках функціонуючої моделі, може бути використаний при дотриманні низки умов, це зокрема:

- наявність чіткої програми занять для даної цільової групи;
- попередня підготовча робота з працівниками служб у справах неповнолітніх, кримінально-виконавчої інспекції, соціальних служб, які мають здійснювати профілактичну роботу;
- налагодження співпраці між зазначеними організаціями.